

Π Ε Ρ Ι Ε Χ Ο Μ Ε Ν Α

ΤΕΥΧΟΣ 15 - ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ 2001 - ΤΙΜΗ 8,80 ΕΥΡΩ

σ. 3 Προλογικό σ. 5 ΤΑΚΗ ΒΑΡΒΙΤΣΙΩΤΗ Νέα ποιήματα σ. 9 ΕΛΕΝΗ ΜΕΡΚΕΝΙΔΟΥ
Φύσις άναιδής σ. 15 ΓΙΑΝΝΗ ΒΡΕΤΤΟΥ 'Ορατών τε και άοράτων σ. 18 ΣΠΥΡΟΥ
ΡΑΓΚΟΥ 'Ιστορικοφιλοσοφική επισκόπηση τής άλληγορίας στην έλληνική αρχαιό-
τητα σ. 78 ΧΡΗΣΤΟΥ ΑΘ. ΤΕΡΕΖΗ Βυζαντινή έρμηνευτική σ. 113 ΑΙΚΑΤΕΡΙΝΗ
ΚΑΛΕΡΗ 'Η θεμελίωση τής σύγχρονης έρμηνευτικής από τον Φρήντριχ Σλάιερ-
μάχερ σ. 132 ΒΙΑΧΕΛΜ ΝΤΙΑΤΑΨ Προχώρημα πέρα άπ' τον Κάντ σ. 137 ΠΑΝΑΓΙΩΤΗ
ΘΑΝΑΣΑ 'Ο Χάιντεγγερ και ή έρμηνευτική σ. 177 ΡΥΝΤΙΓΚΕΡ ΜΠΟΥΜΠΝΕΡ 'Η
έρμηνευτική του Γκάνταμερ σ. 189 ΝΤΗΤΕΡ ΤΑΪΧΕΡΤ Κατανόηση και ιστορία των
επιδράσεων σ. 213 ΓΙΩΡΓΟΥ ΞΗΡΟΠΑΪΔΗ Κατανόηση και συναίνεση σ. 259 ΣΤΑΥΡΟΥ
ΓΙΑΓΚΑΖΟΓΛΟΥ Με τον τρόπο τής άλληγορίας σ. 261 ΓΙΩΡΓΟΣ ΜΑΚΡΗΣ Συνέντευξη,
σ. 275 Ο ΜΙΑΧΤΙΝ ΣΤΙΣ ΗΝΩΜΕΝΕΣ ΠΟΛΙΤΕΙΕΣ τής Σοφί Όλιβιέ σ. 288 Η ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ
ΚΑΙ Η ΤΕΧΝΗ ΣΤΟ ΦΩΣ ΤΗΣ ΔΙΑΛΟΓΙΚΟΤΗΤΑΣ τής Χρυσής Καρατσινίδου σ. 299
ΓΝΩΣΤΙΚΗ ΕΝΟΠΙΟΙΗΣΗ τής Γκρατσιέλλας-Φωτεινής Καστελάνου σ. 305 PERVIGILIUM
PARADIAMANTIS του Ν.Δ. Τριανταφυλλόπουλου σ. 310 Η ΤΕΧΝΗ ΤΟΥ ΕΣΩΤΕΡΟΥ
ΑΝΕΜΟΥ του 'Ισιδωρου Ζουργού σ. 315 Ο ΔΙΟΡΘΩΤΗΣ ΤΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ του 'Ηρακλή
Δ. Λογοθέτη σ. 321 Η ΙΔΕΑ ΤΗΣ ΔΙΚΑΙΟΣΥΝΗΣ ΣΤΗΝ ΟΡΕΣΤΕΙΑ ΤΟΥ ΑΙΣΧΥΛΟΥ του
Νίκου Γ. Δημητράτου σ. 325 ΧΑΡΤΙΝΗ ΑΥΛΑΙΑ - ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΚΕΣ ΕΠΙΛΟΓΕΣ (Σ. Γου-
νελās, 'Ισ. Ζουργός, Κ. Καριζώνη, Χρ. Παπαγεωργίου, Σ. Όφλιδης, Δ. Κοσμοπούλης)

ΙΝΔΙΚΤΟΣ ΤΡΙΜΗΝΙΑΙΟ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ ΠΟΙΚΙΛΗΣ ΥΛΗΣ
ΕΚΔΟΤΗΣ: ΜΑΝΩΛΗΣ ΒΕΛΙΤΖΑΝΙΔΗΣ - ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ: ΣΤΑΥΡΟΣ ΓΙΑΓΚΑΖΟΓΛΟΥ - ΙΔΙΟΚΤΗΣΙΑ,
ΣΤΟΙΧΕΙΟΘΕΣΙΑ, ΣΕΛΙΔΟΠΟΙΗΣΗ: ΙΝΔΙΚΤΟΣ Α.Ε.Ε.Β.Ε. - ΕΚΔΟΤΙΚΗ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ: ΠΕΡΗΣ ΙΕΡΕΜΙΑΔΗΣ,
ΜΑΤΙΝΑ ΒΑΤΑΒΑΛΗ - ΔΙΟΡΘΩΣΕΙΣ: ΠΕΤΡΟΣ ΓΙΑΡΜΕΝΙΤΗΣ - ΕΚΤΥΠΩΣΗ: ΛΥΧΝΙΑ ΥΙΟΙ Θ. ΒΓΟΝΤΖΑ
Ο.Ε. - ΣΥΝΔΡΟΜΗ 4 ΤΕΥΧΩΝ ΕΣΩΤΕΡΙΚΟΥ: 35 ΕΥΡΩ - ΦΟΙΤΗΤΩΝ, ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΩΝ: 25 ΕΥΡΩ -
ΕΞΩΤΕΡΙΚΟΥ: 50 ΔΟΛΛΑΡΙΑ Η.Π.Α. - ΕΠΙΣΤΟΛΕΣ, ΕΜΒΑΣΜΑΤΑ, ΣΥΝΔΡΟΜΕΣ, ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΔΙΑΘΕΣΗ:
ΙΝΔΙΚΤΟΣ ΑΝΩΝΥΜΟΣ ΕΚΔΟΤΙΚΗ ΕΤΑΙΡΕΙΑ

ΚΑΛΛΙΔΡΟΜΙΟΥ 64, 114 73 ΑΘΗΝΑ, ΤΗΛ.: 010.82.51.889, 010.88.38.007, FAX: 010.82.15.389 e-mail: indiktos@indiktos.gr

ISSN: 1106-9279

ΣΤΑΥΡΟΥ ΓΙΑΓΚΑΖΟΓΛΟΥ

ΜΕ ΤΟΝ ΤΡΟΠΟ ΤΗΣ ΑΛΛΗΓΟΡΙΑΣ

Η ΣΥΝΑΝΤΗΣΗ ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΥ ΚΑΙ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΣΜΟΥ

Ἡ χρήση τῆς «ἀλληγορίας» ἀπὸ τοὺς χριστιανοὺς ἐρμηνευτὲς τῆς Βίβλου προσφέρει ἓνα πρωταρχικὸ σημεῖο γιὰ τὴ συνάντησιν Ἑλληνισμοῦ καὶ Χριστιανισμοῦ, τὸν κοινὸ τρόπο τῆς φιλοσοφικῆς ἢ θεολογικῆς ἐξήγησιν τῶν πηγῶν.

Ἡ ἀλληγορία ὡς ἐρμηνευτικὴ μέθοδος ἔχει τὴν πρωταρχίαν τινε στὸν πέμπτον αἰῶνα τῆς κλασικῆς ἀρχαιότητος. Ἡ φιλοσοφικὴ σκέψιν ἀσκεῖ ἔντονη κριτικὴ στὴν ὀμηρο-ἠσοδικὴ θεολογία, κυρίως ὡς πρὸς τὸν ἀξιοκατάκριτον ἀνθρωπομορφισμό τινε. Ἡ κυρίαρχη θέσιν τοῦ Ὀμήρου καὶ τοῦ Ἡσιόδου στὴν παιδείαν φέρνει ἐμπόδια στὴν πρόοδο καὶ τὴ διάδοσιν τῶν φιλοσοφικῶν ἰδεῶν γιὰ τὸν ἄνθρωπον καὶ τὸν Θεόν. Ἔτσι ἐμφανίζεται ἡ ἀλληγορικὴ ἐξήγησιν πού ἐπιχειρεῖ νὰ προσδώσει μιάν ἄλλην διδακτικὴν ἐρμηνείαν τῶν ἀνυπόληπτων μυθικῶν ἀφηγήσεων. Μὲ τὴν πρόδοσιν τῶν ἰδεῶν, ὅτι φάνηκε σκανδαλῶδες ἢ παράλογο στὰ ὀμηρικὰ ἔπη, θεωρήθηκε πῶς περικλείει ἓνα κρυφὸ νόημα, εἴτε κοσμολογικὸ εἴτε ἠθικόν. Πίσω ἀπὸ τὸ φαινόμενο αὐτὸ βρίσκεται ὁ ἰσχυρὸς συντηρητισμὸς τῆς φιλοσοφικῆς λογοκρατίας πού θέλει νὰ διαφυλάξει σύνολο τὴν παράδοσιν τοῦ προλογοκρατικοῦ πνεύματος τοῦ Ἑλληνισμοῦ. Μπορεῖ, βέβαια, ὁ Πλάτων νὰ ἀπέρριψε στὴν Πολιτείαν τοὺς μύθους τῶν ποιητῶν, ἀσχέτως ἂν περιέχουν ἢ ὄχι ὑπονοούμενα νοήματα, οἱ Στωικοί, οἱ Πυθαγόρειοι καὶ ἀργότερα οἱ Νεοπλατωνικοὶ στήριξαν τὸν Ὀμηρον καὶ τὸν Ἡσιόδο, ἐφαρμόζοντας τὴν ἀλληγορικὴν προσέγγισιν στὰ μυθολογικὰ κείμενα. Ἐκτὸς ἀπὸ τὴν ἐπιθυμία τους γιὰ τὴ διαχρονικὴ συνοχὴ τῆς ἑλληνικῆς παράδοσιν ἐφαρμόζουν τὴν ἀλληγορίαν γιὰ τὴν κυριαρχοῦντα ἀπὸ τὴν μέριμναν νὰ συνδέσουν τὴν διδασκαλίαν τους μὲ μιάν ἀρχαιότερη πηγὴ. Τὸ τελευταῖο αὐτὸ χαρακτηριστικὸ μεταφέρεται ἀπὸ τὴν ἑλληνιστικὴν καὶ στὴν χριστιανικὴ ἀρχαιότητα. Τὰ κίνητρα, τίς βασικὰς μεθόδους καθὼς καὶ τοὺς τρόπους ἐκφορᾶς τῆς ἀλληγορίας καταγράφει ὁ Ἡράκλειτος στὰ Ὀμηρικὰ ζητήματα στὸν πρῶτον μ.Χ. αἰῶνα.

Κατὰ τὴν ἑλληνιστικὴν περίοδο, ἡ χρῆσιν τῆς ἀλληγορικῆς μεθόδου ἀνάγνωσιν τῶν ποιητῶν τῆς ἀρχαιότητος κυριαρχεῖ μὲ ἐπίκεντρο τὸ ἔργο τῶν γραμματικῶν τῆς Ἀλεξάνδρειας. Στὴν ἑλληνιστικὴν αὐτὴν πρωτεύουσαν, ἡ ραββινικὴ μέθοδος ἐρμηνείας τῆς Π. Διαθήκης θὰ συναντήσιν καὶ θὰ προσλάβει ὀργανικὰ τὴν φιλοσοφικὴν ἀλληγορίαν. Στὴν ἰουδαιοελληνικὴν αὐτὴν προσέγγισιν προηγήθηκε, ἀσφαλῶς, ἡ μετάφρασιν τῶν Ἑβδομήκοντα καὶ ἡ σύνταξιν τῆς Σοφίας Σολομῶντος ἀπευθείας στὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν. Στὸ κείμενον τῆς Ἐπιστολῆς τοῦ Ἀριστέα πρὸς Φιλοκράτη (2ος αἰ. π.Χ.) περιέχεται ἀλληγορικὴ ἐρμηνείαν τῆς νομοθεσίας τοῦ Μωυσῆ, ἐνῶ τὴν ἴδιαν περίοδο ὁ Ἀριστόβουλος γράφει τὸ ἔργο Περὶ τῶν ἱερῶν νόμων ἐρμηνείας καί, καθὼς φαίνεται καὶ ἀπὸ τὴν ἐπιστολήν του πρὸς τὸν Πτολεμαῖον Φιλάδελφον, χρησιμοποιεῖ ἐκτεταμέναν τὴν ἀλληγορικὴν ἐρμηνευτικὴν μέθοδο. Σύμφωνα μὲ τὸν Φίλωναν, τὴν ἀλληγορίαν χρησιμοποιοῦν τόσο ἡ αἵρεσιν τῶν Ἑσταιῶν στὴν Παλαιστίνην ὅσο καὶ τῶν θεραπευτῶν στὴν Αἴγυπτον. Γνήσιον τέκνον τῆς ἑλλη-

νιστικῆς ἰουδαϊκῆς παράδοσης, ὁ ἴδιος ὁ Φίλων στὶς ἀπαρχές τοῦ πρώτου μ.Χ. αἰώνα υἰοθετεῖ καὶ ἐφαρμόζει συστηματικὰ πλέον τὴν ἀλληγορία πάνω στὰ κείμενα τῆς Π. Διαθήκης. Τὸ ἔργο τοῦ ἐξελληνισμένου αὐτοῦ Ἰουδαίου ὑπῆρξε σημαντικὸς κρίκος γιὰ τὴ σύνδεση τῆς πατερικῆς σκέψης πρὸς τὸν Ἑλληνισμό. Ὁ Φίλων ὡς ἐκλεκτικὸς φιλόσοφος τῆς ἐποχῆς του ἐπηρέασε ἐλάχιστα τόσο τὴν ἰουδαϊκὴ γραμματεία ὅσο καὶ τὴν ἑλληνικὴ φιλοσοφία στὴν νεοπλατωνικὴ τῆς κατάληξί. Ἐπέδρασε, ὥστόσο, γόνιμα στὴν κατοπινὴ πορεία καὶ διαμόρφωσι τῆς ἑλληνικῆς πατερικῆς θεολογίας. Στὴ συνάντησι Ἑλληνισμοῦ καὶ Χριστιανισμοῦ ἡ φιλιώνεια σκέψι ἀποτελέσει ἕναν καίριον καὶ ἀποφασιστικὸ σταθμὸ. Καθὼς σημειώνει στὴ Βιβλιοθήκη του ὁ Μ. Φώτιος γιὰ τὸν Φίλωνα: «Φέρεται δὲ αὐτοῦ πολλὰ καὶ ποικίλα συντάγματα, ἠθικοὺς λόγους περιέχοντα καὶ τῆς παλαιᾶς ὑπομνήματα, τὰ πλεῖστα πρὸς ἀλληγορίαν τοῦ γράμματος ἐκβιαζόμενα· ἐξ οὗ οἶμαι καὶ πᾶς ἀλληγορικὸς τῆς γραφῆς ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ λόγος ἀρχὴν ἔσχεν εἰσρῦναι». Ἡ ἀλληγορία εἶναι, ὅμως, παρούσα ἤδη καὶ στὰ κείμενα τῆς Κ. Διαθήκης, τόσο στὰ Εὐαγγέλια ὅσο καὶ στὶς Ἐπιστολές τοῦ Παύλου. Ἀπὸ τὴ Γένεσι ὡς τὴν Ἀποκάλυψι, ἡ ἀλληγορικὴ ἐξήγησι ἐλάμβανε μιὰ διαχρονικὴ οὐσιαστικὰ μορφή· φώτιζε τὸ παρελθὸν διὰ τοῦ χριστολογικοῦ παρόντος, ἀποκαλύπτοντας στὰ ἱστορικὰ γεγονότα ἕνα ἄλλο νόημα, προσανατολισμένο νὰ ολοκληρωθεῖ καὶ πλήρως φανερωθεῖ στὸ προσδοκώμενον μέλλον. Ἡ μέθοδος ποὺ διαμορφώθηκε καὶ τελειοποιήθηκε τεχνικὰ κατὰ τὴν ἐξήγησι τοῦ Ὀμήρου ἐπρόκειτο νὰ χρησιμοποιηθεῖ με κάποιες οὐσιώδεις διαφοροποιήσεις ἀπὸ τὴ θεολογία τῶν Ἑλλήνων πατέρων τῆς Ἐκκλησίας, ἀποβαίνοντας, πλέον, κοινὸς τρόπος ἐρμηνευτικῆς πρόσβασις στὰ βιβλικὰ κείμενα.

Ὁ πρῶτος ἀπὸ τοὺς Χριστιανοὺς θεολόγους ποὺ ἀνέπτυξε καὶ συστηματοποίησε τὴν ἀλληγορικὴ ἐξήγησι τῆς Γραφῆς, ἀναμφίβολα, δὲν ἦταν ἄλλος ἀπὸ τὸν Ὠριγῆνη. Καθόλην τὴ διάρκεια τοῦ βίου του ἀγωνίσθηκε νὰ εἰσχωρήσει στὸ πνευματικὸ βάθος τῶν βιβλικῶν κειμένων, νὰ ἀνακαλύψει τὴν ἐνιαία ἀρμονία καὶ συνοχί τους· τὴ θεοπνευστία καὶ τὸν προφητισμὸ τους. Ὁ Ἀλεξανδρινὸς διδάσκαλος βλέπει ἀπὸ τὴ Γένεσι ὡς τὴν Ἀποκάλυψι ἕνα ἀπέραντο πέλαγος μυστηριακῶν συμβόλων, ἡ πνευματικὴ σημασία τῶν ὁποίων ἀπαιτεῖ κατάλληλη ἐρμηνευτικὴ μέθοδο. Οἱ ἀνθρωπομορφισμοὶ τῆς Π. Διαθήκης δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ἐκληφθοῦν κατὰ γράμμα. Ἐξάλλου, ἂν οἱ Ἰουδαῖοι θεώρησαν ὅτι οἱ προφῆτες τῆς Π. Διαθήκης δὲν ἐκπληρώθηκαν στὸν Χριστὸ καὶ ἂν οἱ Γνωστικοὶ ἀντιπαρέθεταν τὴν πνευματικότητα τῆς Κ. Διαθήκης στὸν ἀνθρωπομορφισμό τῆς Παλαιᾶς, τοῦτο ἀφοροῦσε κατὰ βάσιν μιὰν ἐσφαλμένη ἐρμηνεία τῆς Γραφῆς. Γιὰ τὸν Ὠριγῆνη, ἡ ἀλληγορικὴ ἐρμηνεία δὲν συνιστᾷ ἀπλῶς μιὰ τεχνικὴ μέθοδο ἀλλά, συνάμα, καὶ τὸν τρόπο ἀσκῆσις τῆς ἀνθρώπινης ἐλευθερίας. Ἡ ἀποκρυπτογράφηση τῶν ἀπορρήτων μυστηρίων ἀφορᾷ στὴν προσωπικὴ ἔρευνα καὶ οἰκείωσι τῆς ἀλήθειας τοῦ Λόγου, ποὺ συνιστᾷ καὶ τὸν ἐνιαῖο σύνδεσμο τῶν δύο Διαθηκῶν.

Κατεξοχὴν βιβλικὸς ἐρμηνευτής, ὁ Ὠριγῆνης βλέπει τὴ Γραφή ὡς ἕναν ἐνιαῖο ζωητὰν ὄργανισμό ἀπὸ σῶμα, ψυχὴ καὶ πνεῦμα, ποὺ περιέχει κατ' ἀντιστοιχίαν καὶ τριπλᾶ νοήματα:

«Οὐκοῦν τριχῶς ἀπογράφεσθαι δεῖ εἰς τὴν ἑαυτοῦ ψυχὴν τὰ τῶν ἁγίων γραμμάτων νοήματα· ἵνα ὁ μὲν ἀπλούστερος οἰκοδομηταὶ ἀπὸ τῆς οἰονεῖ σαρκὸς τῆς Γραφῆς, οὕτως ὀνομαζόντων ἡμῶν τὴν πρόχειρον ἐκδοχὴν, ὁ δὲ ἐπὶ ποσὸν ἀναβεβηκῶς ἀπὸ τῆς ὡσπερ-εἰ ψυχῆς αὐτῆς, ὁ δὲ τέλειος... ἀπὸ τοῦ πνευματικοῦ τοῦ νόμου, σκιάν περιέχοντος τῶν μελλόντων ἀγαθῶν. Ὡσπερ γὰρ ὁ ἄνθρωπος συνέστηκεν ἐκ σώματος καὶ ψυχῆς καὶ πνεύματος, τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ ἡ οἰκονομηθεῖσα ὑπὸ Θεοῦ εἰς ἀνθρώπων σωτηρίαν δοθῆναι Γραφή»³.

Παρὰ τὴν τριπλὴ αὐτὴ προσέγγιση τοῦ βιβλικοῦ κειμένου, δύο εἶναι τελικῶς τὰ νοηματικά του ἐπίπεδα. Τὸ γραμματοϊστορικό, ἀφενός, καὶ τὸ μυστικό, ἀφετέρου, πού ἄλλοτε καλεῖται ψυχικὸ ἢ πνευματικὸ νόημα. Πέρα ἀπὸ τὸ γράμμα τοῦ κειμένου καὶ τὴν ἱστορικὴ διήγηση, τὰ ἀγιογραφικὰ κείμενα ἐμπεριέχουν κρυμμένο τὸ ἀληθὲς νόημά τους. Ὁ Ὀριγένης δὲν ἀρνεῖται τὴν ἱστορικότητα τῶν βιβλικῶν γεγονότων ἀλλὰ δὲν μένει σ' αὐτήν. Τὸ ἴδιο τὸ Εὐαγγέλιο ὡς ἱστορικὸ γεγονός εἶναι «αἰσθητό». Ἡ διερεύνησή του σὲ βάθος ἀποκαλύπτει ἀναγωγικὰ τὴν πνευματικὴ του ἀλήθεια⁴, πέρα ἀπὸ τύπους καὶ σύμβολα. Μὲ θαυμαστὸ τρόπο ὁ Ὀριγένης ἐργάσθηκε σκληρὰ γιὰ νὰ ἀποκαταστήσει τὸ γράμμα τοῦ βιβλικοῦ κειμένου καὶ μὲ τὴν ἀλληγορία προχώρησε, ἀκόμη πιὸ πέρα, στὴ μυστικὴ θεολογία τοῦ κειμένου. Ἀνακάλυψε διὰ τῆς ἀλληγορίας καὶ τῆς ἀποκρυπτογράφησης τῶν τύπων καὶ τῶν συμβόλων τὴν ἀρμονικὴ ἐνότητα τῶν βιβλικῶν κειμένων, τὸ πνευματικὸ κάλλος τοῦ γράμματός τους. Μὲ τόλμη εἰσήγαγε ὄχι μόνο τὴν κριτικὴ ἀποκατάσταση τῆς Γραφῆς ἀλλὰ καὶ τὴν «ἀπομύθευση» ἀπὸ κάθε ἀνθρωπομορφισμό ἢ περιστασιακὴ ἐπικαιρότητα πού ἐγκλωβίζει τὰ βιβλικὰ κείμενα στὸ ἱστορικὸ παρελθόν. Τὴ δυναμικὴ αὐτὴ θεώρηση τοῦ Ὀριγένη, θὰ ἀκοιουθήσουν δημιουργικὰ (καὶ διορθωτικὰ) ἀρκετοὶ Ἕλληνες πατέρες τῆς Ἐκκλησίας, μεταξὺ τῶν ὁποίων καὶ ὁ Μάξιμος Ὁμολογητής. Γιὰ τὸν Ὀριγένη, ὅπως καὶ γιὰ τὸν Μάξιμο, ἡ Π. Διαθήκη ὑπῆρξε σκιά σὲ σχέση μὲ τὴν Κ. Διαθήκη, πού εἶναι εἰκόνα ἀληθινή, γιὰ μὲν τὸν Ἀλεξανδρινὸ διδάσκαλο τοῦ αἰώνιου ἀρχικοῦ προτύπου, γιὰ δὲ τὸν Ὁμολογητὴ τῆς ἀλήθειας τῶν ἐσχάτων πού εἰσβάλλουν στὴν ἱστορία ἀπὸ τὸ μέλλον.

Τὸ τελευταῖο αὐτὸ στοιχεῖο τῆς ὠριγενικῆς ἀλληγορίας, ἡ ἀρχέγονη αἰωνιότητα ὡς πρότυπο, δίνει καὶ τὸ μέτρο τῆς ἐπίδρασης τοῦ Ἀλεξανδρινοῦ θεολόγου ἀπὸ τὴν πνευματικότητα τοῦ Μέσου Πλατωνισμοῦ καθὼς καὶ τίς ὑπερβολές τῆς. Κατ' ἐπίδρασιν τοῦ Φίλωνος, ὁ Ὀριγένης δέχεται πὼς ὅλα τὰ χωρὶα τῶν Γραφῶν ἐξάπαντος ἐνέχουν συμβολικὸ νόημα, καθόσον ἡ παροῦσα ἱστορία εἶναι ἀπλῶς ἓνα ἐπεισόδιο, σύμβολο αἰσθητὸ μιᾶς οὐράνιας καὶ ὑπερβατικῆς «ἱστορίας» τοῦ ἀπώτερου παρελθόντος. Μιὰ ἄλλη φιλωνική, δηλαδή, πλατωνικὴ ἐπίδραση ἀφορᾷ τὴν τριπλὴ διάσταση τῆς Γραφῆς (σωματικὴ, ψυχικὴ καὶ πνευματικὴ) πού ἀντιστοιχεῖ στὰ τρία στάδια τῆς πνευματικῆς τελείωσης. Ἡ ἐπίμονη ἀναζήτησις ἀλληγοριῶν στὴ Βίβλο ἀποβλέπει τελικῶς στὴ στῆριξη τῆς ἠθικῆς κάθαρσης καὶ προόδου. Ἔτσι, ὁ ἐκκλησιολογικὸς συμβολισμὸς τῶν ἀγιογραφικῶν κειμένων στὴν ἐρμηνευτικὴ τοῦ Ὀριγένη ἀντιστρέφεται σὲ ψυχολογικὴ ἀτομικὴ ἀλληγορία. Στὸ μέτρο πού τὰ ἱστορικὰ γεγονότα ἀντιστοιχοῦν στὴν πληρότητά τους ὄχι στὴ βιβλικὴ

καὶ πατερικὴ ἀντίληψη τῆς Βασιλείας ἀλλὰ σὲ ἓναν πλατωνίζοντα καὶ γνωστικίζοντα κόσμον τῶν πνευμάτων, τῶν ἀγγέλων ἢ τῶν ἀθανάτων ψυχῶν, ὁ Ὀριγένης προβάλλει τὸ δικό του σύστημα στὴ Γραφή. Ἡ βιβλικὴ προοπτικὴ ὡς ἑτοιμασία, προτύπωση, πρόγευση καὶ πορεία γιὰ τὴ μέλλουσα ζωὴ τῆς Βασιλείας διακινδυνεύει νὰ θεωρηθεῖ αἰῶν, νὰ μετατραπεῖ σὲ μιὰ ἀνιστορικὴ καὶ παγανιστικὴ κοσμολογικὴ προοπτικὴ.

Ἄναντίρρητα, ἡ ἀλληγορικὴ μέθοδος ὡς ὑπέρβαση τοῦ φιλολογικοῦ κειμένου καὶ ἀναγωγή σ' ἓνα βαθύτερο νόημα εἶναι δάνειο τοῦ Ἑλληνισμοῦ στὸν Χριστιανισμό. Οἱ Ἕλληνες πατέρες τῆς Ἐκκλησίας ἀλλὰ καὶ ὁ Ὀριγένης δὲν ἀρκέσθηκαν. σαφῶς, σ' αὐτὸ τὸ ἔμμεσο δάνειο, τὸ ὁποῖο, καθὼς ἐπισημάναμε, ἔφθασε σ' αὐτοὺς μέσω τῆς ἐλληνοιστιτικῆς ἰουδαϊκῆς παραδόσεως, ὅπως τὴν ἐξέφρασε κυρίως ὁ Φίλων. Ὡς πρὸς τὴν ἴδια τὴ μέθοδο τῆς ἀλληγορίας, ἡ χρῆσις τῆς εἶναι κοινὴ. Ὡς πρὸς τὸ περιεχόμενο καὶ τὰ συμπεράσματα τῆς ἀλληγορικῆς μεθόδου πάνω στὰ βιβλικὰ κείμενα ὑφίστανται ἀρκετὲς διαφοροποιήσεις, πὺν χαρακτηρίζουν ἄλλωστε καὶ τὴν ἰδιαιτερότητα τοῦ Χριστιανισμοῦ ἔναντι τοῦ Ἑλληνισμοῦ.

Τοῦτο φαίνεται καὶ ἀπὸ τὸ γεγονός ὅτι κατὰ τὸν τρίτο αἰῶνα ἔθνηκοὶ καὶ χριστιανοὶ διανοούμενοι, ἐνῶ συμφωνοῦν ὡς πρὸς τὴ φιλολογικὴ ὄψη, τῆς ἀλληγορίας, ἐριστικὰ ἀρνοῦνται ὡστόσο τὴν ἐφαρμογὴ τῆς, ὅταν αὐτὴ πραγματοποιεῖται ἀπὸ τοὺς χριστιανοὺς θεολόγους στὴ Βίβλο καί, ἀντίστοιχα, ἀπὸ τοὺς εἰδωλολάτρεις φιλοσόφους στὴ μυθολογία. Οἱ ὑπερβολικὲς κατηγορίες τοῦ Πορφυρίου ἔναντι τοῦ Ὀριγένη δίνουν τὸν τόνο τῆς διαμάχης αὐτῆς.

«Τῆς δὴ μοχθηρίας τῶν ἰουδαϊκῶν γραφῶν οὐκ ἀπόστασιν, λύσιν δέ τινες εὗρεῖν προθυμηθέντες, ἐπ' ἐξηγήσεις ἐτρέποντο, ἀσυγκλώστους καὶ ἀναρμόστους τοῖς γεγραμμένοις, οὐκ ἀπολογία μᾶλλον ὑπὲρ τῶν ὀθνείων, παραδοχὴν δὲ καὶ ἔπαινον τοῖς οἰκείοις φέρουσας. Αἰνίγματα γὰρ τὰ φανερώς παρὰ Μωϋσεὶ λεγόμενα εἶναι κομπάσαντες καὶ ἐπιθειάσαντες ὡς θεσπίσματα πλήρη κρυφίων μυστηρίων διὰ τε τοῦ τύφου τὸ κριτικὸν τῆς ψυχῆς καταγοητεύσαντες ἐπάγουσιν ἐξηγήσεις... Ὀριγένης δὲ Ἕλληνα ἐν Ἑλληνιστῶν παιδευθεὶς λόγοις, πρὸς τὸ βάρβαρον ἐξώκειλε τόλμημα... ἐλληνίζων τε καὶ τὰ Ἑλλήνων τοῖς ὀθνείοις ὑποβαλλόμενος μύθοις... τὸν μεταληπτικὸν τῶν παρ' Ἑλλήνων μυστηρίων γνοὺς τρόπον ταῖς ἰουδαϊκαῖς προσῆψε γραφάς»¹.

Ἀσφαλῶς καὶ δὲν εἶναι ὁ Ὀριγένης ὁ πρῶτος εἰσηγητὴς τῆς ἀλληγορικῆς μεθόδου στὴν ἑρμηνεία τῆς Βίβλου. Τὴν ἴδια κατηγορία τοῦ Πορφυρίου ἔναντι τῶν χριστιανῶν εἶχε προβάλλει ἓναν αἰῶνα νωρίτερα καὶ ὁ Κέλσος: ἡ ἀλληγορικὴ ἐξήγησις υἱοθετήθηκε ἀπὸ τοὺς χριστιανοὺς διανοουμένους γιὰ νὰ καλυφθεῖ ἡ πτώχεια καὶ ἡ μετριότητά τῆς². Εἶναι πάντως χαρακτηριστικὸ ὅτι ὁ Ὀριγένης ἐνῶ χαιρετίζει τὴν πλατωνικὴ ἀρνήσις τῶν παλαιῶν μύθων στὴν Πολιτεία, ἀποδέχεται, συνάμα, τὴν ἀλληγορικὴ ἀναζήτησις τῆς ἀλήθειας τοῦ πλατωνικοῦ μύθου γιὰ τὴν γέννησις τοῦ Ἐρωτα στὸ Συμπόσιον³.

Πέρα ἀπὸ τὴν τεχνικὴ διάστασις τῆς ἀλληγορικῆς μεθόδου, κοινῆς σὲ εἰδωλολά-

τρεις και χριστιανούς, ή αποδοχή και ή χρήση της από τους δεύτερους κομίζει κάτι τὸ ἐντελῶς καινούργιο. Τοῦτο ἔγκειται ἀκριβῶς στὴν ἰδιομορφία και τὸ περιεχόμενο τῶν ἰδίων τῶν βιβλικῶν κειμένων. Οἱ χριστιανοὶ ἀσκοῦν τὴν ἀλληγορικὴ μέθοδο στὴ Βίβλο, πὺ συνιστᾶ ἱστορία γεγονότων και σαφῶς δὲν εἶναι μυθολογία. Γιὰ τοῦτο, ἀναγνωρίζουν στὰ ἀγιογραφικὰ κείμενα μιὰ σημασία κατεξοχὴν ἱστορικὴ και, ἐπιπροσθέτως, προσδίδουν σ' αὐτὰ ἓνα πνευματικὸ περιεχόμενο. Ἀντίθετα, ἡ παγανιστικὴ ἀλληγορία ἀφορᾶ μύθους και ἀφηγήσεις, δίχως κανένα ἱστορικὸ ἐνδιαφέρον. Ἡ ἀλληγορία τῶν μύθων ἐκφράζει μὲ τὸν τρόπο αὐτὸ διαχρονικὴς και αἰώνιες ἀλήθειες και ἔχει ἀπλῶς μιὰ λογοτεχνικὴ και διδακτικὴ ἀξία. Ἡ ἑλληνικὴ φιλοσοφικὴ ἀλληγορία ἀπορρέει ἀπὸ τὴν παρατήρηση τῆς φυσικῆς νομοτέλειας και αἰώνιας ἀνακύκλισης τοῦ κόσμου, σκοπεύει νὰ διδάξει και νὰ ἐρμηνεύσει ἀπὸ τὴ σκοπιὰ τῆς ἀμετάβλητης αἰωνιότητος τῆς φύσεως. Πρόκειται γιὰ μιὰ κλειστὴ κοσμολογικὴ ὄντολογία.

Ἡ χριστιανικὴ ἀλληγορία καινοτομεῖ, ὄχι ἀπλῶς γιὰτι ἀναφέρεται σὲ πραγματικὰ γεγονότα, πὺ ὄντως συνέβησαν, ἀλλὰ κυρίως γιὰτι εἰσάγει μιὰ νέα ἐρμηνευτικὴ θεώρηση. Νοσηματοδοτεῖ και ἀξιολογεῖ θετικὰ τὴν εὐθύγραμμη προοπτικὴ τοῦ ἱστορικῶ χρόνου, πὺ προσανατολίζεται πρὸς τὸ ἐσχατολογικὸ τέλος τοῦ κόσμου, ὡς τελείωση και πληρότητα. Πρόκειται γιὰ μιὰ ἀνοικτὴ πρὸς τὴν Ἱστορία ἐσχατολογικὴ, δηλαδὴ, ὄντολογία. Ἡ σχέση μεταξύ παγανιστικῆς και χριστιανικῆς ἀλληγορίας συνιστᾶ διαλεκτικὴ μεταξύ φύσεως και ἱστορίας, παλαιότητος και καινοτομίας, διδακτισμοῦ και προφητισμοῦ. Μέσα σ' αὐτὰ τὰ πλαίσια ἡ Καινὴ Διαθήκη διαβάσει τὴν Παλαιὰ στὸν ἐνεστώτα πρὸς τὸν ἀόριστο χρόνο. Ὅμοίως και ἡ Ἐκκλησία ἀναφέρεται στὴν Κ. Διαθήκη ὄχι ὡς νὰ συνέβη στὸ παρελθόν, ἀπλῶς, ἀλλὰ ὡς νὰ μετέχει στὸ ἐκάστοτε παρὸν στὸ (ἱστορικὸ) γεγονός τοῦ Χριστοῦ και, ὄλως παραδόξως γιὰ τὴν ἑλληνικὴ νοοτροπία, νὰ τὸ γεύεται ὡς γεγονός τοῦ μέλλοντος. Στὸ λειτουργικὸ χρόνο τῆς Ἐκκλησίας ἡ ἐσχατολογικὴ πραγματικότητα, ὡς ἀνακαινίση τῆς ἱστορίας και τοῦ κόσμου, εἶναι ἤδη παρούσα μερικῶς. Καθίσταται μεθεκτὴ κατὰ πρόληψιν στὴν μυστηριακὴ ζωὴ τῆς εὐχαριστιακῆς κοινότητος. Τοῦτο ἐξηγεῖ και τὴν ἀνάγκη ἀναγωγῆς ἀπὸ τὸ γράμμα (ἱστορία) στὸ πνευματικὸ νόημα (ἐσχατα) τῆς Βίβλου.

Ἡ χριστιανικὴ ἐκδοχὴ τῆς ἀλληγορίας ἐρμηνεύει τὴν Π. Διαθήκη στὰ πλαίσια τοῦ προφητισμοῦ και τῆς ἀποκαλυπτικῆς τῆς. Πίσω ἀπὸ κάθε ἱστορία και συγκεκριμένο γεγονός βλέπει τὸν ἀμυδρὸ τύπο τοῦ μελλοντικοῦ μεσσιανικοῦ γεγονότος. Ἡ προφητικὴ ἐρμηνεία και ὄραση δὲν χρειάζεται, ἀσφαλῶς, τὴν ἑλληνικὴ ἀλληγορία, γιὰ νὰ διατρέξει τὸ χρόνο, γιὰ νὰ ἀποκαλύψει μέσα στὰ γεγονότα τῆς Π. Διαθήκης τὰ σπέρματα τῆς ἱστορίας τῆς σωτηρίας. Σὲ μιὰ τέτοια προοπτικὴ, ἡ Π. Διαθήκη δὲν εἶναι μιὰ συλλογὴ φιλολογικῶν ἢ ἱστοριογραφικῶν κειμένων ἀλλὰ μιὰ προφητεία γιὰ τὴν Κ. Διαθήκη, δηλαδὴ, γιὰ τὸ ἱστορικὸ και ἐσχατολογικὸ πρόσωπο τοῦ Χριστοῦ. Τὰ σύμβολα και οἱ εἰκόνες τῆς Π. Διαθήκης πὺ προαναγγέλλουν τὸ γεγονός τοῦ Χριστοῦ δὲν ταυτίζονται ἐξάπαντος μὲ τὴ σχέση, σημαίνοντος και σημαινομένου τῆς ἑλληνικῆς ἀλληγορίας. Ὅχι, ἀπλῶς, γιὰτι στὴ μιὰ περίπτωση πρόκειται γιὰ «πραγματικὴ ἀλληγορία» και στὴν ἄλλη γιὰ «φρα-

στική ἀλληγορία». Οἱ ἔννοιες τοῦ συμβόλου ἢ τῆς εἰκόνας στὴν ἑλληνική πατερική θεολογία ἀποκτοῦν ὄντολογικὸ περιεχόμενο, δὲν εἶναι φασματικοὶ τύποι μιᾶς ἀφηρημένης ἀλήθειας ἀλλὰ μετέχουν στὴν ἀλήθεια ποὺ ταυτίζεται ὄχι μὲ ἰδέες ἢ ἀξιώματα ἀλλὰ γιὰ πρώτη φορὰ μὲ ἓνα πρόσωπο, τὸ πρόσωπο τοῦ Χριστοῦ. Πρόκειται γιὰ μιὰ νέα θεώρηση, γιὰ μιὰ καινοτομία στὴ σχέση σημαίνοντος καὶ σημαινομένου. Ἡ χριστολογικὴ νοηματοδότηση τῆς ἔννοιας τοῦ συμβόλου καὶ τῆς εἰκόνας θὰ ἀναπτυχθεῖ περαιτέρω στὴ θεολογικὴ θεώρηση τῶν χριστιανικῶν μυστηρίων, μὲ ἐπίκεντρο τὴν εὐχαριστία, ὅπως ἐπίσης καὶ στὴ θεολογία τῶν εἰκόπων. Μὲ βάση τὶς παραπάνω ἰδιομορφίες ὡς πρὸς τὸ περιεχόμενο τῆς χριστιανικῆς ἐρμηνευτικῆς, ἴσως ὁ ὅρος «τυπολογία» εἶναι πιὸ εὐστοχος καὶ διαφοροποιημένος ἀπὸ τὸν γενικὸ ὄρο τῆς ἀλληγορίας.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

1. ΠΛΑΤΩΝΟΣ, *Πολιτεία* II, 378d.
2. ΦΩΤΙΟΥ, *Βιβλιοθήκη*, ἔκδ. R. Henry, II, Paris 1960.
3. *Περὶ ἀρχῶν* 4, 2, 4.
4. *Εἰς Ἰωάννην* 1.8.
5. Βλ. ΕἰΣΕΒΙΟΥ, *Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία* ΣΤ', 19, 4-8.
6. *Κατὰ Κέλσου* IV, 51.
7. *Κατὰ Κέλσου* IV, 30, 39.

ΤΟ ΠΡΟΣΕΧΕΣ ΑΦΙΕΡΩΜΑ ΤΗΣ ΙΝΔΙΚΤΟΥ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΤΑΥΤΟΤΗΤΑΣ

Συνεργασίες πρέπει νὰ ἀποστέλλονται στὰ γραφεῖα τοῦ περιοδικοῦ σὲ δύο ἀντίγραφα. Ὑπάρχει ἡ δυνατότητα, τὰ κείμενα νὰ ἀποστέλλονται σὲ δισκέτα ἢ e-mail [indiktos@indiktos.gr], ἀκόμη καὶ σὲ μονοτονικὸ σύστημα γραφῆς.